

Számvetés két felvonás között

„Az ember természeténél fogva művész. Mindenben arra törekszik, hogy valamilyen képp szépséget vigyen életébe.”

GORKIJ

Salgótarján, az égbetörő gyárkémények, az izzó, lüktető munka városa 1966. október 1 és november 12 között jelentős kulturális esemény színhelye volt: szeretettel tárta ki kapuit az I. Országos Vasas-Munkás Színházi Fesztivál résztvevői előtt. A Vasas Szakszervezet Országos Elnökségének megbízásából az Acélárugyári Művelődési Házban adtak randevút egymásnak az ország legjobb öntevékeny vasas színházi, hogy bebizonyítsák: a hétköznapi munkája mellett eredményesen hódolnak nemes szenvedélyüknek, sikerrel teljesítik népművelői hivatásukat, és a tisztacsengésű, igaz, szocialista kultúránk méltó követői.

HAGYOMÁNYOK — ELŐZMÉNYEK

A színházi történetében a műkedvelés kezdete a középkorra nyúlik vissza — ekkor már élesen megkülönböztetjük a humoros és ördögszerepeket játszó komédiásokat, a biblikus történetek egyéb figuráit alakító papoktól, céhlegényektől. A folklorisztikus művészetek kifejlődése is erre az időre tehető, melegágya a hűbéri viszonyok között nyomorgó faluközösség. A korai kapitalizmus cehei fenntartják ezt az állapotot, a szervezett közösséget, amely talaja a csoportos, nem hivatásos művészkedésnek, illetve művészi versengésnek. A műkedvelés következő nagy virágkorai más célokra szervezett közösségek megjelenésével — az iskolák elterjedésével és a munkásmozgalom kialakulásával — függnek össze.

A mai műkedvelő művészeti mozgalom gyökerei tehát a magyarországi munkásmozgalom kialakulásának időszakába nyúlnak vissza. A 19. század közepétől egyre sűrűbben megalakuló munkásegyletek, munkásolvások körök programjában többek között az önképzés, a kulturális fejlődést célzó tevékenység is szerepelt. A salgótarjáni műkedvelő csoportok is szinte egyidősek a város jellegét meghatározó ipar megjelenésével. Az acélárugyári színházi története különösképpen tanulságos. A mai Acélárugyár őse a Salgótarjáni Vasfinomító Társulat a szén feltárása után, 1871-ben kezdte meg működését. Vertich Józsefnek, a csoport egyik rendezőjének 1962-ben megjelent tanulmányából tudjuk, hogy az üzemben 1870—1880 közötti évtizedben jöttek életre az első művelődő csoportok „Leseferein” és „Kegelstatt Comité” elnevezéssel. A mai művelődési ház elődje 1878-ban létesült. Keretei között fusionált a

fenti két csoport és felvette az Olvasóegylet nevet. Ezt, a ránk maradt, eleinte német nyelven vezetett jegyzőkönyv dokumentálja. Az 1887. április 2-án keltezett oldalon a következő feljegyzést találjuk: „Indítvány tételük aziránt, miszerint az Olvasóegylet kebelében egy műkedvelő társulat alakitassék” és mellette a határozat. „Az indítvány egyhangúlag elfogadotván, tudomásul vétetik s egyúttal a színikönyvtára 15 forintig terjedő összeg folyóvá tételük.” Az első bemutatóra szabadterén került sor. 1887. június 19-én Csányi József rendezésben Gerő Károly: Vadgalamb című népszínművét mutatták be. Néhány évi hallgatás után a második neki-rugaszkodás 1896. szeptember 12-én történt. Abonyi Lajos: A betyár kendője című népszínművét Honti Lajos rendezte. Ezzel a bemutatóval végérvényesen gyökeret vert a színjátszás az Acélárugyárban és egyben a városban.

Új, sodró lendületet a színjátszó mozgalom a felszabadulás után kapott. Az új életre ébredő országban szinte gombamód szaporodtak az együttesek, amelyek sokszor a politikai öntudat élesztői is voltak. Az addig kismizmizett tömegek a műkedvelésben tanulták meg becsülni önmagukat, saját értékeiket. Az öntevékeny színjátszás hőskora volt a felszabadulást követő évtized. A lefojtott vágyak, a mélyben szunnyadó tehetségek felszínre kerülésének időszaka.

Az acélárugyáriak 1946-ban hallattak először magukról. 1946-ban a centenáriumi ünnepek alkalmából a szakosztály a „Petőfi” nevet vette fel. Következetes munka fokozódó színvonal jellemezte tevékenységüket, amelynek eredményeképpen 1955-ben elnyerték a „Szocialista Kultúraért” kitüntetést, 1962-ben pedig a „Kiváló Színjátszó Együttes” címet. 1965-ben az üzemi színjátszók fesztiválján Székesfehérvárott Robert Merle: Sisyphus és a halál című egyfelvonásosával a legjobb vidéki csoport minősítést kaptak. Tevékenységüknek nem kis szerepe van abban, hogy az Acélárugyári Művelődési Ház 1958-ban és 1960-ban a kohász színjátszó fesztivál, 1964-ben pedig az Észak-magyarországi Színjátszó Fesztivál megrendezési jogát megkapta.

Hasonlóan gazdag és sikeres múlttal rendelkezik az idei fesztiválon vendégként fellépett Öblösüveggyári „Kossuth” Művelődési Otthon színjátszó szakköre, amelynek őse az 1906. március 15-én alakult Salgótarjáni Palackgyári Munkások Társas Egylete.

A FESZTIVÁL MÉRLEGE:

13 estén át, kilenc versenyző vasas együttes és négy vendégként szereplő csoport mutarta be tudását. 7 város (Borsodnádásd, Budapest, Gyöngyös, Ózd, Sopron, Szeged és Salgótarján) képviseltette magát összesen mintegy félezer közreműködővel. Az előadásokat, — amelyek közül három a József Attila Művelődési Házban került megrendezésre — Moliere, Csehov, Garcia Lorca, Bródy Sándor, Max Frisch, Arthur Miller, Faulkner műveit több mint ötezren látták. A jó szervezés eredményeként, a közönség által pártfogásba vett jelentős eseménysorozat nagy mértékben járult hozzá a nógrádi megyeszékhely kulturális fejlődéséhez, szervesen illeszkedett be a kultúrcentrumra vonatkozó koncepcióba, és minden valószínűség szerint egy hagyománnyá fejlődő ünnepi seregszemle alapjait vetette meg. Hasznos volt e nagy tömeget mozgató fesztivál a csoportok szempontjából is, mert rendszeres munkára ösztönözte őket, célt jelentett, értékmérő volt, élményt nyújtott és sok vonatkozásban körvonalazta az öntevékeny színjátszás jövőjét is.

Az idei seregszemle nemcsak országos jellegével különbözött a megelőzőktől, hanem abban is, hogy a résztvevő csoportok versenyszerűen mutatták be produk-

cióikat. Az öttagú zsűribizottság döntése értelmében a most alapított vándorújjat és az I. helyezettnek járó ezüst serleget a Salgótarjáni Acélárugyári Művelődési Ház „Petőfi” Színjászó Szakosztálya nyerte el elsősorban Faulkner—Camus: Rekviem egy apácáért című drámájának kitűnő megjelenítéséért, illetve Eisemann—Szilágyi—Baróti: Zsákbamaczka című zenés vígjátékának bemutatásáért. A csoportok közötti további sorrend a következő: Szegedi Délmagyarországi Aramszolgáltatás Vállalat (Boccaccio—Füsy: A certaldói vásár), Ózdi „Liszt Ferenc” Művelődési Ház (Huszka—Martos—Kardos: Gül Baba), Soproni Vasas Művészegyüttes (Priestley: Veszélyes forduló). A legjobb rendező címet megosztva Vertich Józsefnek (Salgótarján—Rekviem . . .) és Gaál Sándornak (Szeged — A certaldói . . .), a legjobb női főszereplő címet Putnok Évának (Salgótarján — Zsákbamaczka: Kovács Sári), a legjobb férfi főszereplő címet pedig szintén megosztva Teszak Sándornak (Ikarus Művelődési Ház — Molière: Scapin furfangjai; Scapin) illetve Csics Györgynek (Salgótarján — Rekviem . . . ; Gavin Stevens) ítélte a zsűri.

Mint a fenti felsorolásból is kitűnik az acélárugyári színjászok ezúttal is bizonyítottak. Előadásuk magasan a műkedvelő színjátszás átlagos színvonala felett állt, sőt olykor, egyes jelenetekben, megoldásokban már-már elérte a hivatásos színházi produkciók szintjét. Izgalmas, Magyarországon alig ismert dráma színpadra állítása és élményt nyújtó megjelenítése elsősorban a rendező Vertich József érdeme. A mi társadalmunktól ugyan idegen milliőben játszódó, olykor egzisztencialista beütésű darabot rutinos, igényes, ugyanakkor mértéktartó rendezésben láthattuk. A mondanivaló érvényre juttatásában a rendezőt a szereplők közül legjobban Csics Gyöngy segítette. Benső tartása, alakformálásának eszköztelensége, beszéd- és mozgáskultúrája nagy élményt jelentett a nézők számára. Az együttes sikerében nagy érdeme van a hiteles, atmoszférateremtő díszleteknek, és a technikai berendezéseknek, amelyek Brunczel Tibort dicsérik.

A többi csoport bemutatójáról az egyenkénti elcmzés helyett — ez a kiértékelő konferencián megtörtént — általános érvényű megállapításokat kívánunk tenni

Az előadások átlagos színvonala az előző, fájjellegű fesztiválokhoz viszonyítva emelkedett. A komoly mondanivalót hordozó drámák, illetve a zenés vígjátékok közötti helyes arány megválasztása a fesztivál intézőbizottságának nagyon jól sikerült. Kellemes meglepetés volt a csoportok zenei kultúrájának magas fejlettségi szintje (Ózd, Szeged, Salgótarján). A bemutatott prózai művek nagy százaléka polgári írók alkotása volt. Több mai magyar drámát, társadalmunk, valóságunk problémáival foglalkozó darabot vártunk a munkásszínjátszás eszmeiségének megfelelően. A legsikerültebb előadásokat a kísérletező kedv jellemezte. Kevésbé sikerültek azok a produkciók, amelyek közismertek, és az emlékezetes alakítások alapot adtak az összehasonlításra, növelték a csoportok felelősségét. Jó példa erre a Gyöngyösi Egyesült Izzó színjászainak bemutatója (Bródy: A tanítónő), amely a nemes igyekezet ellenére sem hozta meg a kívánt hatást. A drámai remek túléli a korokat, viszont színpadra vitelénél a rendezőnek, mint újraalkotónak, éppen olyan szenvedélyesen kell törekednie a mai értelemben vett korszerű értelmezésre, amilyen mélyen kora gyermeke, szellemének kifejezője volt minden remekíró. Ez nem sikerült — ritkán is sikerülhet — az amatőr rendezőknek.

A tapasztalat azt mutatja, hogy ha a csoportok vezetői a tagok egyéniségéhez, képességeihez választanak darabot (Ózd — Gül Baba; Salgótarján — Zsákbamaczka) sokkal inkább biztosítva van az eredményes szereplés, mint ellenkező esetben, ha a

választott darabhoz keresnek — legtöbbször nem is találnak megfelelőt — szereplőt. (Gyöngyösi Váltó és Kitérőgyár — Max Frisch: És a holtak újra énekeltek) Hasonlóképpen a darabválasztásnak esett áldozatul a borsodnádasdi csoport (Hámori Ottó: Megmérrettél.)

A Népművelési Intézet által néhány évvel ezelőtt közreadott „Irányelvek” három alapvető feladatot jelöltek meg a műkedvelő művészeti mozgalom számára: a belső nevelőmunka javítását, a giccs elleni harcot, és a szórakozás, a szabadidő kultúrált felhasználásának jobb irányítását.

Az öntevékeny színjátszás, amint ezt a fesztivál is bebizonyította, teljes mértékben teljesíti ezt a hármas funkciót. A művészetekkel való foglalkozás az ember érzelme- és képzeletvilágát gazdagítja, formálja az ízlést, fejleszti az esztétikai érzéket és felkelti a művészetek iránti igényt, jobb esetben igényességre nevel. Megtanít viselkedni, mozogni, nyilvánosság előtt kultúráltnan beszélni. A közvetlen és a közvetett ráhatás alakítja ki aztán a minden iránt érdeklődő, sokoldalúan művelt, marxista világnézetű embertípust, amely József Attila szavaival szólva a mindenség-gel mérheti magát.

Alig volt a fesztiválon kirívóan gyenge, dilettáns, a giccs malmára vizet hajtó előadás, ami azt bizonyítja, hogy a fesztivál a közizlés fejlesztése terén is eleget tett a kívánalmaknak.

A kultúrált életformának szerves része az igényes szórakozás, a szabadidő helyes felhasználása. Népművelő feladat, hogy erre megtanítsuk az embereket, felkeltsük az igényesebb időtöltés vágyát. A fesztiválon résztvevő csoportok munkája a bizonyíték arra, hogy a próbára és a felkészülésre szánt idő nem volt haszontalan, kellemes, tartalmas szórakozás az amatőr színjátszás.

A JÖVŐ ÚTJAI

A legizgalmasabb probléma, amely a fesztivál értékelésével kapcsolatban felmerülhet az kétségtelenül az öntevékeny színjátszás jövőjére vonatkozik.

A műkedvelő művészeti mozgalom társadalmi, művészeti funkciói az elmúlt években jelentősen módosultak. Csökkent a hivatásos művészetek produkcióit helyettesítő szerepük, mivel a lakosság jelentős része — a mozi, a rádió, a magnetofon és elsősorban a televízió révén — hozzájuthat a művészi alkotásokhoz. Hivatalos fórumokon és a műkedvelők körében egyaránt felmerült a „hamleti kérdés”: van-e célja és értelme a további munkának, hiszen annak nyilvánvalóan nem lehetnek olyan eredményei, amelyeket a hivatásos színház előadásaival el tud érni. A válasz sok helyen visszakozban nyilvánult meg, ami, mint utólag kiderült csak használt az öntevékeny színjátszás színvonalának, hiszen ahol vállalták a „konkurrenciát” a televízióval, ott arra voltak kényszerítve, hogy emeljék tevékenységük színvonalát. Az úgynevezett gépi kultúra passzív művelőzetre kényszeríti az embert. De csupán az ismeretbefogadás legtöbb ember számára nem elegendő, ezért van ma is nagy tábor a tanulás mellett az önkifejezést, a cselekvést, a játékot biztosító mozgalomnak.

Az Országos Népművelési Tanács Irányelvek a népművelés 5 éves tervezéséhez című kiadványa a fejlődés útját az alábbiakban határozza meg: „A következőkben a fejlődés intenzív, a résztvevőket fokozottabban aktivizáló kiscsoportos formái kerülnek előtérbe. E fokozat lényeges népművelési formái a klubok, a művészeti baráti körök, vitaestek, író—olvasó, általában művész—közönség találkozók. Itt a

résztevők megnyilatkozásaira építve a befogadó oldaláról történő műtételés magasabb szintjét biztosítják. A művészeti nevelés sajátos válfaját képviseli a műkedvelő mozgalom, amely az együttesekben, csoportokban való munkával eljuttatja a résztvevőket az alkotó tevékenységig. A produkcióra való felkészítést segítő belső nevelő munkával már nemcsak a befogadó, hanem az alkotó és reprodukáló oldaláról biztosítja a műalkotás tudatos feldolgozását.”

A csoportvezetés pedagógia és művészi feladatainak együttese, magas színvonalú megvalósítása a siker titka, s egyben a mozgalom jövőjének a záloga. A produkciós szemlélet végleges felszámolásához megfelelő számú és felkészültségű szakemberre van szükség. A megújhodott, korszerű műkedvelő színjátszásának van létjogosultsága. Az együtteseknek szinte művészeti körökké kell válniuk a „szép” önálló létrehozása céljából. A játékos, szórakoztatva művelődő, nevelő társas foglalkozások kerülnek előtérbe a jövőben. Nagyobb szerepet kapnak az elmélyült, önművelést biztosító szakkörök, ahol a résztvevők társadalmi aktivitása, művészi, technikai és bizonyos értelemben vett tudományos alkotóképessége is leginkább kibontakozhat — irodalmi színpad, társastáncklub, fotó és filmkör stb. —, ez azonban nem jelenti azt, hogy gátat kell szabni az emberekben buzgó szereplési váagnak. Ősi vágy megnyilatkozása ez, elfojtása vagy korlátozása az ember sokoldalúságának, egyinéségének fejlődését is akadályozná. Semmilyen ágazatot nem szabad lebecsülni. Amire a csoportot képessége predestinálja azt csinálja, csak természetesen megfelelő színvonalon, a közönség elmélyült, differenciálódott érdeklődési körét is nagy mértékben figyelembe véve. És egyébként is más a műkedvelés szerepe a fővárosban, a színházak gyűrűjében (a MOM színjátszói pl. évről-évre ősbemutatókkal jelentkezők) mint pl. Borsodnádason.

Ami a műkedvelő színjátszó fesztiválok jövőjét illeti az ideai tanulságok alapján azt mondhatjuk érdemes csinálni, bizonyos módosításokkal. Alkalmat kell például biztosítani az egyes csoportoknak, vagy legalább vezetőiknek, hogy egymás produkcióinak a zómét láthassák, mert csak így válik a fesztivál egyben tapasztalatcserévé, baráti találkozóvá. Segíteni kell a csoportoknak az előadásra szánt darabok kiválasztásában, ajánló bibliográfiákat, konkrét témaköröket kell adni. Országos szinten nem elképzelhetetlen pályázat meghirdetése, amely felszólítaná rangos drámaíróinkat, hogy gondoljanak az öntevékeny mozgalomra is — a kevesebb anyagi dotáció ellenére — írjanak mai témájú, általuk kivitelezhető darabokat. A produkciók elbírálásának realitását könnyítené meg az azonos műfajokban rendezett vetélkedés, esetleg más-más városban A fesztivál színvonalának biztosítása érdekében feltétlenül fontos az úgynevezett előzsűrik biztosítása és a felkészülés közben a központi irányítású módszertani, szakmai segítség. Mindezek ugyanis termékenyítőleg járulnának hozzá az elkövetkezendő, hasonló jellegű seregszemlék sikeréhez, színvonalának további emeléséhez.

CSONGRÁDY BÉLA